

KATOLICI TREBINJSKO-MRKANSKE BISKUPIJE
PREMA POPISU NADBISKUPA MARKA ANDRIJAŠEVIĆA
IZ 1733. GODINE

Miljenko KREŠIĆ
Stolac

UDK 054.4 "1733" (093) Stolac
Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 15. XII. 2005.

U arhivu kongregacije «Propaganda Fide» u Rimu nalazi se izvještaj sofijskog nadbiskupa Marka Andrijaševića o Trebinjskoj biskupiji 1733. godine, kad je on bio njezin apostolski upravitelj. Izvještaj je značajan jer po prvi put, koliko je dosad poznato, donosi broj katolika biskupije po župama i selima u kojima su živjeli. Značajan je još i po tome što donosi broj pravoslavnih i muslimanskih obitelji u mjestima gdje su živjeli katolici. Prema ovom popisu Trebinjska je biskupija u to vrijeme imala 386 katoličkih obitelji i 3.573 katolika. U istim tim mjestima živjelo je 148 pravoslavnih i 232 muslimanske obitelji.

Ključne riječi: *populacija, Trebinjsko-mrkanska biskupija, nadbiskup Marko Andrijašević, 1733.*

UVOD

Rimski arhiv Kongregacije za širenje vjere čuva mnoge jedinstvene izvore važne za povijest hrvatskog naroda, a posebice onoga dijela koji je više od četiri stoljeća proživljavao tursku vlast. Katolički biskupi, apostolski vizitatori, župnici i misionari slali su spomenutoj Kongregaciji izvještaje o stanju Crkve i katolika u spomenutim krajevima.

Jedan takav izvještaj jest i onaj sofijskog nadbiskupa Marka Andrijaševića, rodnom iz Popova u Hercegovini, 1733. godine o stanju u Trebinjsko-mrkanskoj biskupiji. Izvještaj nam donosi mnoge dragocjene podatke o brojnosti i životu katolika spomenute dijeceze, koje ovaj rad želi prikazati.

Polazeći od opisa dokumenta i kratkog životopisa nadbiskupa Andrijaševića, rad prikazuje stanje Trebinjsko-mrkanske biskupije od 1731. do 1733. godine, kad je Andrijašević bio njezin apostolski upravitelj. Središnji dio rada i povod njegovu pisanju jest rasprostranjenost i broj katolika jugoistočne Hercegovine. Iz izvještaja se može donekle nazrijeti, premda ne točno utvrditi, i vjerska struktura stanovništva spomenute regije u prvoj polovini 18. stoljeća jer Andrijaševićev izvještaj pored popisa mjesta u

biskupiji u kojima su živjeli katolici, i broja katoličkih obitelji i njihovih članova, donosi i broj pravoslavnih i muslimanskih obitelji u spomenutim mjestima.

I. O SAMOM DOKUMENTU I NJEGOVU ZNAČENJU

U rimskom arhivu «*Sacra Congregatio de Propaganda Fide*», koja od 1988. godine nosi naslov Kongregacija za evangelizaciju naroda, u fondu SC – *Scritture riferite nei Congressi* (= Izvorni dopisi izneseni na sastancima), Dalmazia, volumen 7., listovi 632r. do 638r., nalazi se izvještaj što ga je Kongregaciji 18. studenog 1733. uputio nadbiskup Marko Andrijašević, apostolski upravitelj Trebinjsko-mrkanske biskupije od 1731. do 1733. godine o stanju u Trebinjskoj dijecezi.

Pisan je na talijanskom jeziku, crnom tintom, vrlo gusto i sitnim slovima. Na jednom se listu u prosjeku nalazi od 50 do 60 redaka, a u retku od 60 do 70 slova. Dokument je u cjelini očuvan. Postoje mjesta koja se ne mogu pročitati. Neka se od njih mogu odgonetnuti u kontekstu, a neka ne mogu.

Izvještaj je napravljen na osnovi vizitacije Trebinjske biskupije koju je u svibnju i lipnju 1733. godine, u Andrijaševićovo ime, obavio član dubrovačke provincije Hijacint Alemanja.¹

Izvještaj je različit od dosad poznatih izvještaja trebinjsko-mrkanskih biskupa jer po prvi put donosi sljedeće podatke:

1. mjesta u kojima su živjeli katolici u Trebinjskoj biskupiji. Svi dosadašnji poznati izvještaji iz Trebinjske biskupije govore samo o župama i o pokojem značajnijem mjestu u župi. Nije poznato da ijedan prije ovoga nabraja (spominje) mjesta u kojima su živjeli katolici.

2. broj katoličkih obitelji u pojedinim mjestima. Iz izvještaja do 1733. godine može se okvirno doznati broj katoličkih obitelji u biskupiji, kao npr. biskup Antonio Righi 1706. godine piše da u biskupiji živi do 320 katoličkih obitelji.² Ovo je prvi poznati izvještaj koji donosi popisano broj katoličkih obitelji, kako u pojedinim župama, tako i u pojedinim mjestima u župi.

3. broj katolika u pojedinom mjestu, razvrstanih u dvije skupine: odrasli i djeca. Dosad je bilo poznato koliko je otprilike katolika živjelo na području biskupije, ali nikada njihov točan broj.

4. broj muslimanskih i pravoslavnih obitelji u mjestima gdje su živjeli katolici. Vizitator je obilazio katoličke župe i popisao mjesta u kojima žive katolici. Budući da su

---

¹ Hijacint Alemanji bio je franjevac dubrovačke provincije. Dr. fra Bazilije Pandžić na osnovi dokumenta iz Propagandina arhiva donosi da se prezivao Šilić de Alemanja te da je vjerojatno bio iz Turkovića, gdje se prezime Šilić spominje 1728. godine. Usp. B. PANDŽIĆ, *Život i rad nadbiskupa Marka Andrijaševića* (o. 1670.–1740.), u: *Nova et vetera, Revija za filozofsko-teološke i srodne discipline*, Sarajevo, 1987., sv. 1-2, str. 61, bilj. 75.

² «Saranno al presente nella parte della Diocesi visitata dall'odierno Vescovo da 320 – case, o famiglie di cattolici...», AP, SOCG, vol. 558, f. 311v.

katolici živjeli izmiješani s muslimanima i pravoslavnima, posebno u župi Dubrave i Ravno, na osnovi ovoga dokumenta može se pretpostaviti kakva je bila vjerska struktura stanovništva u jugoistočnoj Hercegovini, u mjestima u kojima su živjeli katolici, u prvom dijelu 18. st. Na žalost, vizitator nije ostavio zapisano koliki je broj muslimanskih i pravoslavnih obitelji bio u Stocu i Ljubinju.

5. donosi vrijedne podatke o vjerskim prijelazima s katoličanstva na islam i pravoslavlje. Spominjući broj muslimanskih ili pravoslavnih obitelji u pojedinim mjestima, vizitator je zabilježio da su predci tadašnjih živućih obitelji nekad bili katolici koji su prihvatili jednu od spomenutih vjera.

Izvještaj ima i nekih nedostataka koji će biti spomenuti u dijelu u kojem će se posebno obraditi mjesta po župama.

II. CURRICULUM VITAE NADBISKUPA MARKA ANDRIJAŠEVIĆA

Marko Andrijašević³ rodio se u Popovu oko 1670. godine.⁴ Sa 16 godina na zagovor biskupa Ante Primia odlazi na školovanje u Ilirski zavod u Fermo u Italiju. U Fermo se kroz sedam godina priprema za svećenika. Fermo napušta 17. listopada 1695. kao đakon. Neko vrijeme provodi u Dubrovniku kod rodbine, čekajući svećeničko ređenje. Za svećenika je zaređen početkom siječnja 1696. godine.

Početkom iste godine postaje župnik na Trebinji u Trebinjskoj biskupiji.⁵ U to je vrijeme gotovo čitav prostor Trebinjske biskupije bio pod Mlečanima. Don Marko je poslije smrti don Jure Sentića bio imenovan opatom na Gabeli. Na Gabeli ostaje nešto više od godinu dana. Odrekao se službe opata te se ponovno vratio u Popovo za župnika.⁶ U vrijeme Bečkog rata (1694.–1699.), dok je bio župnik u Popovu, obratio je na

---

³ O Marku Andrijaševiću dosad je objavljeno: B. PANDŽIĆ, *Život i rad nadbiskupa Marka Andrijaševića (o. 1670.–1740.)*, u: *Nova et vetera, Revija za filozofsko-teološke i srodne discipline*, Sarajevo, 1987., sv. 1-2, str. 49–85; R. PERIĆ, Marko Andrijašević, u: *Da im spomen očuvamo*, Mostar, 2000., str. 30–31; ISTI, Nadbiskup Marko Andrijašević, u: *Crkva na kamenu*, 10/1999., str. 9. Pandžićev je rad najiscrpniji pa će biti i najviše korišten u pisanju ovoga životopisa.

⁴ Točna godina rođenja Marka Andrijaševića nije poznata. Pandžić zaključuje da se rodio oko 1670. jer se podatci dosad pronađeni, na osnovi kojih bi se mogla odrediti godina rođenja, razlikuju u nekoliko godina. Također, dosad nije točno poznato ni mjesto njegova rođenja. Svi dokumenti gdje se spominje govore da se rodio u Popovu. Pandžić smatra da bi to mogao biti Rupni Do gdje se Andrijašević poslije nastanio kao župnik, a iz Rupnog se Dola u dokumentima spominju neki Andrijaševići iz toga vremena, koji bi mogli biti njegova rodbina. Usp. B. PANDŽIĆ, *Život i rad nadbiskupa Marka Andrijaševića*, str. 49–50.

⁵ Pisao je na Propagandu 18. siječnja 1696. iz Dubrovnika da će za koji dan na župu. S Trebinje se javio Propagandi 28. ožujka iste godine. ISTO, str. 51; Propagandini akti kažu: "... Andriassi già Alunno del col.o di Fermo fu deputato miss.rio in Popovo sotto il 4. di Giugno 1696 ad triennium con provisione di 20 scudi l'anno,..." AP, ACTA, vol. 77, f. 126v.

⁶ Usp. R. JERKOVIĆ, Opatija sv. Stjepana u Gabeli, u: M. VIDOVIĆ (prir.), *Don Radovan Jerković, život i djelo, prigodom 100. godišnjice rođenja i 150. godišnjice mučeničke smrti (1900.–1950.)*, Metković, 2000., str. 521–522.

kršćanstvo i krstio dvije muslimanske obitelji.⁷ Poslije, kada je Popovo Karlovačkim mirom 1699. godine ponovno ušlo u sastav Otomanskog Carstva, zbog prijetnje smrću početkom ljeta 1701. godine morao je pobjeći u Dubrovnik. U Dubrovniku je boravio do 1706. godine. Imao je imućnu rodbinu koja se o njemu brinula, a nekoliko je godina i predavao u isusovačkom kolegiju u Dubrovniku.⁸

Kad mu je stonski biskup Vinko Lupi (1703.–1709.) godine 1706. ponudio župu Janjinu na Pelješcu, vrlo ju je rado prihvatio pa je te iste godine imenovan župnikom u Janjini. Krajem 1706. imenovan je misionarom u Bugarskoj, ali se uspio opravdati pred Propagandom zbog straha od Turaka i našao sebi zamjenu – bosanskog franjevca Matu Medakovića. Njegovu se boravku u Stonskoj biskupiji žestoko protivio tadašnji trebinjsko-mrkanski biskup Ante Righi. Propaganda, potaknuta dopisima biskupa Righija i nadbiskupa Zmajevića, koji je također smatrao da su Andrijaševići razlozi neopravdani, ponovno je ispitala njegov slučaj te naredila stonskom biskupu da ga otpusti i pošalje u njegovu biskupiju.⁹

Nije se vratio u svoju biskupiju, nego se ponovno nastanio u Dubrovniku. Dubrovački biskup Andrija Roberti (1708.–1713.) davao mu je katkad poneku službu, ali ni dalje nije imao stalnog zaposlenja. Propaganda je ponovno raspravljala o njegovu slučaju 1711. godine te odredila da mora poći u misije u Bugarsku. Marko se ponovno nastojao opravdati, ali je Propaganda zauzela čvrst stav. Povjerala je rješenje njegova slučaja nadbiskupu Zmajeviću koji mu je bio dužan odrediti neku misiju gdje bi djelovao, a u isto je vrijeme zabranila dubrovačkom nadbiskupu da mu dodjeljuje bilo kakvu službu. Ne imajući više mogućnost izbora, prihvaća savjet nadbiskupa Zmajevića te 1712. odlazi za misionara u Filipopolj u Bugarsku.¹⁰

Došavši u Filipopolj, u kojem je u to vrijeme bilo sjedište Sofijskog nadbiskupa, shvatio je da ni ondje nije odviše poželjan. Sofijski nadbiskup Pavao Jošić otvoreno mu je rekao da je suvišan jer su sva misionarska mjesta popunjena. Nakon intervencije Propagande ipak je postavljen za misionara u mjestu Daugevo. Tu je djelovao kao misionar godinu dana. Početkom 1714. poslan je u Nikopoljsku biskupiju gdje ga je nadbiskup Jošić imenovao generalnim vikarom za tu dijecezu. Nekoliko godina poslije papa Klement XI. imenuje ga 10. svibnja 1717. nikopoljskim biskupom. A poslije smrti

---

⁷ Pandžić navodi da je to bila jedna muslimanska obitelj. Usp. B. PANDŽIĆ, *Život i rad nadbiskupa Marka Andrijaševića*, str. 51. Perić donosi isti podatak i dodaje da je ta obitelj bila iz Trnčine. Usp. R. PERIĆ, *Marko Andrijašević*, str. 30. Sam Andrijašević piše: "In Trncina habita una famiglia Turca di qtte, che io havevo battezzati, quando in quella parte fui miss.rio nel tempo del Dominio Veneto:..." AP, SC, Dalmazia, vol. 7., f. 635r. U istom dokumentu na drugom mjestu piše: "... In Voevichi purè habita una delle da me convertite, e dal d.Bassa sovertite famiglie Turche,..." AP, SC, Dalmazia, vol. 7., f. 635v. Kako sam Andrijašević piše, radilo se o dvije obitelji, jednoj iz Trnčine, drugoj iz Vojevića.

⁸ Usp. B. PANDŽIĆ, *Život i rad nadbiskupa Marka Andrijaševića*, str. 52–53.

⁹ ISTO, str. 56.

¹⁰ ISTO, str. 56–57.

nadbiskupa Joščića, koji je umro u srpnju 1719., nakon obavljenih procesa potrebnih za imenovanje, 20. prosinca 1723. imenovan je sofijskim nadbiskupom.¹¹

Nije dugo mirno živio u svojoj nadbiskupiji. Zbog pritužbi pravoslavne crkvene hijerarhije turskoj vlasti u Carigradu da buni otomanske podanike i prevodi pravoslavce na katoličku vjeru, krajem svibnja 1726. godine protjeran je iz Bugarske te se nastanio u Dubrovniku. Premda je želio ponovno poći u Bugarsku, njegovo zdravlje i okolnosti u Bugarskoj nisu mu to dopuštale. Ostao je u Dubrovniku do svoje smrti 24. travnja 1740. Pokopan je u franjevačkoj crkvi u Dubrovniku.¹²

U vrijeme posljednjeg boravka u Dubrovniku ponadao se da bi mu se moglo ponuditi kakvo nadbiskupsko ili biskupsko mjesto u domovini. Bilo je nekoliko prilika, ali mu se nijedna nije ponudila (“pogodila”). U to vrijeme, 10. ožujka 1727., umire dubrovački nadbiskup Rajmund Gallani. Andrijašević se ponadao da bi on mogao biti novi dubrovački nadbiskup. Radi toga je pisao i Propagandi, koja ga je preporučila, ali nije bio imenovan. Novim dubrovačkim nadbiskupom imenovan je 25. lipnja 1727. Filip Iturbide, posljednji nadbiskup nehrvat kroz četiri stotine godina talijanskih nadbiskupa u Dubrovniku (1360.–1728.). Početkom 1730. umire i splitski nadbiskup Ivan Laghi, Mlečanin. Andrijašević je ponovno vidio rješenje svoga stanja. Ponovno je pisao Propagandi koja se uistinu zauzela za njega, ali je prevagnuo utjecaj Venecije te je splitskim nadbiskupom imenovan Ante Kačić, dotadašnji trogirski biskup.¹³

Kad je godine 1730. bilo ispražnjeno mjesto katoličkog patrijarhalnog vikara u Carigradu, ponadao se konačnom rješenju. Ponovno se obratio Propagandi moleći je da pri imenovanju novog patrijarhalnog vikara imaju na umu i njega. Ni ovaj put nije prošao. Bio je na drugom mjestu. Umjesto njega, 31. siječnja 1731., imenovan je dotadašnji trebinjsko-mrkanski biskup i dubrovački plemić Franjo Jerko Bunić. Kad je čuo za ovu vijest, pisao je Propagandi da mu se povjeri uprava Trebinjsko-mrkanske biskupije, dok se ne mogne vratiti u Bugarsku. Propaganda je udovoljila njegovoj molbi te je imenovan apostolskim upraviteljem Trebinjsko-mrkanske biskupije. Tu je službu vršio do 2. rujna 1733. kad je imenovan novi trebinjsko-mrkanski biskup Sigismud Tudišić.¹⁴

III. TREBINJSKO-MRKANSKA BISKUPIJA U VRIJEME UPRAVLJANJA NADBISKUPA ANDRIJAŠEVIĆA

U vrijeme Andrijaševićeva upravljanja Trebinjsko-mrkanska biskupija imala je četiri župe: Dubrave, Gradac, Trebinju i Ravno.¹⁵

---

¹¹ ISTO, str. 58–65; R. PERIĆ, Marko Andrijašević, str. 30–31.

¹² Usp. B. PANDŽIĆ, Život i rad nadbiskupa Marka Andrijaševića, str. 65–71, 78–79.

¹³ ISTO, str. 72.

¹⁴ ISTO, str. 72–73.

¹⁵ Usp. AP, SC, Dalmazia, vol. 7, f. 632r.

Nedugo nakon preuzimanja uprave u biskupiji, župa Dubrave ostala je bez župnika. U njoj je 8. lipnja 1731. umro župnik don Pavo Jelić.¹⁶ Andrijašević je na njegovo mjesto mislio poslati don Ivana Raičevića, svećenika Trebinjske biskupije, koji se u to vrijeme nalazio u Dubrovniku. Međutim, Raičević premda je dva puta položio zakletvu, jednom u Dubrovniku a drugi put u Fermu, da će se po povratku staviti u službu Trebinjske biskupije, nije se na to dao nagovoriti. Našao je zaštitu u dubrovačkom nadbiskupu i moćnoj rodbini te je ostao u Dubrovniku.¹⁷ Vidjevši da Raičević ne će prihvatiti župu Dubrave, Andrijašević je župnikom imenovao don Matu Ančića, kojeg je biskup Bunić 1731. godine poslao za pomoćnika dubrovačkom župniku Jeliću.¹⁸ Ančić je bio slaba zdravlja i «malih» škola. Bolovao je od astme i bio je slabe tjelesne konstrukcije. Imao je jednu grbu na leđima, a drugu na prsima. Unatoč njegovu slabu zdravlju, Andrijašević ga hvali kao primjerna i požrtvovna svećenika koji se u vrijeme kuge, koja je u to vrijeme harala krajevima trebinjske dijeceze, pokazao boljim od ostalih svećenika u biskupiji.¹⁹ Župa Dubrave bila je najprostranija i najzahtjevnija u biskupiji. Prostirala se u krugu od 180 talijanskih milja, obuhvaćala je 34 sela, osim onih koje je kuga opustošila. Mnogi bi njezini stanovnici išli ljeti sa stokom u planine koje su bile udaljene i do šest dana hoda od župe.²⁰ Andrijašević za župu Dubrave kaže da je «disastrosa», katastrofalna. Nalazi se u kraju kojim upravljaju Turci iz Stoca. Nema nikakve crkvene građevine te se misa zimi slavi po kućama župljana a ljeti na otvorenom, negdje u polju, kamo može doći više naroda.²¹

Župa Gradac jedna je od najstarijih župa Trebinjske biskupije. U vrijeme Andrijaševićeva upravljanja biskupijom župnik je bio don Andrija Lazarević. Andrijašević za njega kaže da je svećenik izvrsne kvalitete, primjerna i učen, dapače dostojan kakve crkvene časti, no slaba je zdravlja.²² U Gracu se nalaze dvije crkve. Jedna je posvećena

---

¹⁶ Usp. B. PANDŽIĆ, Trebinjska biskupija u tursko doba, u: I. PULJIĆ (prir.), *Tisuću godina Trebinjske biskupije*, Sarajevo, 1988., str. 111.

¹⁷ Usp. AP, ACTA, vol. 102, ff. 139v–142r.

¹⁸ ISTO, ff. 142r–143v.

¹⁹ Usp. "... D. Matteo Ancich sacerdote di sua età di anni 28 e di missione d'anni 2 et alcuni mesi. Egli è molto esemplare e zelante. Nel tempo di peste nel suo giro et ufficio si è portato meglio di tutti gli altri missionari della Diocesi, ... ma dal altra parte è molto mal sano, è per continuo asma e per una stravagante gobba su la schiena et una altra sul petto...", AP, SC, Dalmazia, vol. 7, f. 632r.

²⁰ "... villaggi in tutto trenta quatro che girano più di 180 miglia italiane, oltre a diversi altri, che sono restati spogliati dalla peste, et oltre le montagne sette giornate discoste da Dubrave nelle quali d'estate habitano i Pastori...", AP, SC, Dalmazia, vol. 7, f. 632r.

²¹ "La disastrosa missione di Dubrave è Hrasno e nella contea della città Turca di Stolaz è non ha alcuna Chiesa cattolica, ma si celebra d'inverno nelle capanne private e d'estate in campagna per maggior concorso del popolo, che invitato da lontano concorre ad udire la Santa mesa", AP, SC, Dalmazia, vol. 7, f. 632v.

²² "Il miss.rio di questa miss.ne e sacerd.te D. Andrea Lazzari, ... Sacerdote d'ottime qualità, esempio e dotrina, anzi soggetto degno di qualunque dingità eccllica;... et di poco buona salute.", AP, SC, Dalmazia, vol. 7, f. 634r.

Uznesenju Blažene Djevice Marije a druga sv. Ani. Obadvije su u dobru stanju.²³ Župu čini 17 sela koja se nalaze u krugu od 100 talijanskih milja. Graniči s teritorijem Dubrovačke Republike. U njoj nema ni pravoslavnih ni muslimana.²⁴

Župa Trebinja jedna je od župa u regiji Popovo. U vrijeme Andrijaševićeve uprave biskupijom župnik na Trebinji bio je don Đuro Sunožić. Međutim, kada je fra Hijacint Allemagna u lipnju 1733. pohodio župu, bila je bez svećenika jer ju je don Đuro zbog bolesti morao napustiti i uputiti se u Dubrovnik na liječenje. Malo potom je umro.²⁵ Andrijašević je brigu za župljane preporučio župniku iz Ravnog don Miji Ivaniševiću. Budući da je i on bio bolestan te se nije mogao brinuti ni za svoje župljane, nastojao je poslati na Trebinju već spomenutog Raičevića. Raičević je odbio i ovaj put. Nije mu preostalo ništa drugo nego obadvije župe povjeriti župnicima Graca i Dubrava, kojima je bila potrebna pomoć i u njihovim župama kako bi udovoljili svim pastoralnim potrebama.²⁶ Župa Trebinja obuhvaćala je 17 sela od kojih je glavno bilo samo mjesto Trebinja. Na području župe postojale su tri crkve. Jedna na Trebinji posvećena Uznesenju Blažene Djevice Marije, druga u Veljoj Međi posvećena sv. Ivanu Krstitelju, obadvije u jako lošem stanju. Treća je crkva bila u Rupnom Dolu posvećena sv. Nikoli iz Barija, srušena u potresu 1667. godine. Obnovio ju je sam Marko Andrijašević dok je bio župnik u Popovu i 1733. godine je bila u dobru stanju.²⁷

Župa je Ravno, kako piše Andrijašević, «malo manje tegobna od župe Dubrave, jer je vrlo velika i vjernici su razasuti među uznositim muslimanima i vrlo lošim raskolnicima».²⁸ Kako je već spomenuto, župnik je u Ravnom bio don Mijo Ivanišević. Župa Ravno imala je nekad osam katoličkih crkava, i to: u Ravnom tri, u Dubljanima jednu, u Čvaljini jednu, u Zavali jednu, u Orahovu Dolu jednu i u Belenćima jednu. Od ovih osam u vrijeme Andrijaševićeva upravljanja biskupijom ostale su samo tri, i to u Ravnom dvije crkve: sv. Dimitrija i Rođenja Blažene Djevice Marije²⁹ te jedna na Belenćima posvećena sv. Iliji.³⁰ Od ostalih pet neke su u tako ruševnom stanju da se u njima ne mogu vršiti sveti obredi, a neke su preuzeli odnosno uzurpirali pravoslavci.

---

²³ Usp. AP, SC, Dalmazia, vol. 7, f. 632v.

²⁴ ISTO, f. 634r.

²⁵ Govoreći o župi Trebinja, kaže: “... popolo, restato privo dal suo missionario da nove mesi a dietro, perchè era partito per Ragusa per medicarsi da una sua tormentosa piaga, di cui alla fine morì il d.to D. Giorgo Sunosich,...”, AP, SC, Dalmazia, vol. 7, f. 634v.

²⁶ Usp. AP, SC, Dalmazia, vol. 7, f. 634v–635r.

²⁷ ISTO, f. 365r.

²⁸ “... passò il Pre Allemagna in qtta di Rauno, travagliosa poco meno di qtta di Dubrave, perchè molto vasta e dispersa tra fieri ottomani e pessimi scismatici,...”, AP, SC, Dalmazia, vol. 7, f. 636r.

²⁹ Usp. AP, SC, Dalmazia, vol. 7, f. 636r.

³⁰ ISTO, f. 637v.

Pravoslavci su uzurpirali i crkvu sv. Ivana Krstitelja u Ravnom,³¹ preoteli su crkvu sv. Jure u Dubljanima³² i crkvu sv. Ivana u Čvaljini.³³ Crkva u Orahovu, koja je bila posvećena sv. Ivanu Evandelistu, srušena je u potresu i više nije obnovljena.³⁴ Ona u Zavali bila je također srušena u potresu, ali ju je Marko Andrijašević obnovio 1697. godine da bi je potom Turci, navedeni od pravoslavnih monaha, ponovno srušili.³⁵

IV. STRUKTURA I BROJ KATOLIKA TREBINJSKE BISKUPIJE U POJEDINIM ŽUPAMA I MJESTIMA

IV. 1. ŽUPA DUBRAVE

Kao što je već spomenuto, župa Dubrave obuhvaćala je 34 sela, osim onih koja su zbog kuge opustošena i onih mjesta u planinama, kamo bi župljani preko ljeta išli sa stokom. Andrijašević nabroja sljedeća: Hutovo, Previš, Glumina, Prisoje, Hrasno, Dobrane, Doljani, Sjekose, Dubravica, Čeljevo, Ljutosjer, Bjelovići, Boljuni, Kruševo, Bačnik, Njivice, Bivolje Brdo, Dubrave, Crnići, Jasoč, Trijebanj, Brštanik, Hodovo, Kremenac, Greda, Kozice, Prenj, Dabrica, Pobrđe, Čavaš, Ošanići, Koščela i grad Stolac.³⁶ Selo Hrasno kao zasebno mjesto ne postoji, nego je ime za jedan predio koji čini više sela. Na žalost, nisu navedena sela koja se nalaze u Hrasnu. Spominje i Dubrave kao selo koje također ne postoji. I Dubrave je ime za kraj u kojem se nalaze nabrojena sela: Crnići, Jasoč, Trijebanj, Brštanik, Hodovo, Kremenac, Greda, Prenj, i Dabrica. U pojedinačnom popisu sela Andrijašević ne spominje sva gore nabrojena sela, ali spominje selo Šumac koje bi bilo 34., zajedno s gradom Stocem.

Prema izvještaju broj katoličkih obitelji, katolika, te muslimanskih i pravoslavnih obitelji bez Stoca, u spomenutim mjestima župe Dubrave izgledao bi ovako:³⁷

---

³¹ "... e principiando da Rauno, dico, che in qsto contado sono state tre chiese cattoliche, una delle loro è stata dedicata a S. Giov. Batt., et usurpata dalli scismatici, anche hoggi si trova nelle loro mani in essere", AP, SC, Dalmazia, vol. 7, f. 636r.

³² "Questo villaggio olim è stato cattolico, et haveva la chiesa, che pure e in essere dedicata a S. Giorgio, ma da quando i vesc.vi di Trebigne fondarono in Ragusa la loro residenza, fuori della diocesi, si perverterono li sud.ti et usurparono la detta chiesa...", AP, SC, Dalmazia, vol. 7, f. 636v.

³³ "Questo villaggio pure è stato olim cattolico tutto, et in esso è stata la chiesa, che anche hoggi giorno si trova in ottimo stato dedicata a S. Gio.ni e qndo si sono pervertiti popoli allo schisma, occuparono anche la Chiesa,..." AP, SC, Dalmazia, vol. 7, f. 637r.

³⁴ Usp. AP, SC, Dalmazia, vol. 7, f. 367r.

³⁵ "... in Savala dove era la memorabile chiesa di S. Pietro... Questa poi fu dirroccata dal terremoto, quando caddè Ragusa, e da me risarcita nel 1697 in tempo che in qta parte all' hora dominata dal dominio Veneto io ero miss.rio,... La trovò (vizitator – op. M. K.) però dirroccata dai Turchi nell'ultima guerra istigati dalli monaci scismatici...", AP, SC, Dalmazia, vol. 7, f. 637r.

³⁶ Usp. AP, SC, Dalmazia, vol. 7, f. 632r.

³⁷ ISTO, f. 632v–633v.

Mjesto	Broj katoličkih obitelji	Broj katolika u mjestu			Broj pravoslavnih obitelji	Broj muslimanskih obitelji
		Ukupno	Odrasli	Djeca		
Crnići i druga susjedna sela ³⁸	18	190	129	61	28	32
Previš i Hrasno	21	213	128	85	15	18
Pobrđe i Čavaš	14	100	70	30	16	7
Cerovo, Dobrane i Dubravica	7	44	29	15	7	8
Glumina	9	90	56	34	–	–
Hutovo ³⁹	14	203	135	68	–	–
Njivice	1	9	6	3	–	–
Bačnik	1	10	6	4	–	16 ⁴⁰
Kruševo	2	30	20	10	7 ⁴¹	6 ⁴²
Boljuni	5	36	26	10	7 ⁴³	–
Bjelojevići, Čeljevo i Šumac	5	15	11	4	–	120 ⁴⁴
Ošanići	2	14	10	4	4	6
Košćela	1	3	3	–	–	–
Grad Stolac	3	7	7	–		
U k u p n o	103		636	326	84	213

³⁸ Crnići su centar Dubrava. Ne znamo točno koja su druga susjedna sela, ali bi mogla biti gore navedena: Jasoč, Trijebanj, Brštanik, Hodovo, Kremenac, Greda, Kozice, Prenj i Dabrica.

³⁹ Pola nabrojanih u Hutovu pripada župi Dubrave, a pola župi Gradac. Usp. AP, SC, Dalmazia, vol. 7, f. 633v.

⁴⁰ "Famiglie ottomane state olim catoliche... 16", AP, SC, Dalmazia, vol. 7, f. 633v.

⁴¹ "Famiglie scismatiche pervertite... 7", AP, SC, Dalmazia, vol. 7, f. 633v.

⁴² "Famiglie ottomane ringate... 6", AP, SC, Dalmazia, vol. 7, f. 633v.

⁴³ "Famiglie scismatiche pervertite ... 7", AP, SC, Dalmazia, vol. 7, f. 633v.

⁴⁴ "Famiglie Turche ringate da lungo tempo a dietro... 120", AP, SC, Dalmazia, vol. 7, f. 633v.

Budući da je vizitacija u župi Dubrave obavljena u mjesecu svibnju kad je već jedan dio stanovništva otišao u sjevernije krajeve goneći stoku na ispašu zbog sušnih ljetnih dana, vizitator Alemanja poslao je dubravskog župnika Ančića da ih obiđe. Ančić se s pastirima zadržao nekoliko dana te ispovijedio i pričestio 234 osobe, prisustvovao sklapanju dvaju brakova i krstio petero djece.⁴⁵ Iz kojih su mjesta bili ovi planištari nije poznato. Jesu li oni dio već popisanih obitelji ili nisu, dokument ništa ne govori. Budući da ih zbraja u konačnom popisu stanovništva župe Dubrave odvojeno, vjerojatno nisu popisani. Ostaje nepoznato koliko je djece bilo u planinama jer izvještaj govori samo o osobama koje su se ispovijedile i pričestile te ono petero što se krstilo.

Na osnovi iznesenog, u župi Dubrave 1733. godine živjele su 103 katoličke obitelji u kojima je bilo 1.198 katolika. Od toga je bilo odraslih 636, djece 326 i 234 osobe koje su se nalazile u planini. Prema ovom popisu u nabrojanim mjestima živjele su 84 pravoslavne obitelji, od kojih 14 bijahu katoličke, oni ili njihovi predci. Muslimanskih je obitelji u popisanim mjestima bilo 213, od kojih su 142 nekad bile katoličke. U analizu ne ulazi Stolac u kojem nisu popisane ni muslimanske ni pravoslavne obitelji.

IV. 2. ŽUPA GRADAC

Župu Gradac činilo je 17 sela. To je jedina župa u kojoj nema ni pravoslavnih ni muslimanskih obitelji u popisanim mjestima. Župa je jednim dijelom graničila s Dubrovačkom Republikom, a jednim dijelom s mletačkim područjem u Dalmaciji.

Stanovništvo župe Gradac prema selima 1733. godine izgledalo je ovako:⁴⁶

Mjesto	Broj katoličkih obitelji	Broj katolika u mjestu			Broj pravoslavnih obitelji	Broj muslimanskih obitelji
		Ukupno	Odrasli	Djeca		
Gradac	11	130	82	48	—	—
Ilijino Polje	2	10	8	2	—	—
Janjevo	3	10	7	3	—	—
Duži	3	21	16	5	—	—
Kiševo	5	21	16	5	—	—
Moševići	5	56	37	19	—	—
Dobrovo	4	31	23	8	—	—
Dubravica	5	61	36	25	—	—
Broćanac	4	46	26	20	—	—
Hotanj	7	78	50	28	—	—

⁴⁵ Usp. AP, SC, Dalmazia, vol. 7, f. 633v.

⁴⁶ Usp. AP, SC, Dalmazia, vol. 7, f. 634r–635r.

Radetići	2(?)	18	8	10	–	–
Drijen	5	40	25	15	–	–
Vlaka	2	13	9	4	–	–
Zelenikovac	4	38	20	18	–	–
Kljenovac	2	18	11	7	–	–
Prapatnica	7	116	80	36	–	–
Hutovo	8	123	81	42	–	–

Na području župe Gradac 1733. godine živjelo je 77 katoličkih obitelji, izuzevši selo Radetiće u kojima se broj obitelji ne može iščitati iz dokumenta. Budući da su Radetići imali 8 odraslih i 10 djece, tu su mogle živjeti najviše 2 obitelji. U ovih 77 odnosno 79 obitelji živjelo je 830⁴⁷ članova, od toga 535 odraslih i 295 djece.

IV. 3. ŽUPA TREBINJA

Župu Trebinju činilo je, prema popisu iz 1733. godine, 17 sela. Pučanstvo je bilo uglavnom katoličko. Postojale su tek nekoliko muslimanske obitelji u popisanim mjestima, a pravoslavni se i ne spominju.

Struktura stanovništva izgledala je ovako:⁴⁸

Mjesto	Broj katoličkih obitelji	Broj katolika u mjestu			Broj pravoslavnih obitelji	Broj muslimanskih obitelji
		Ukupno	Odrasli	Djeca		
Trebinja	32	164	114	50	–	–
Strmica	4	52	34	18	–	–
Zagorac	3	48	34	14	–	–
Pečina	4	50	36	14	–	–
Turkovići	5	58	42	16	–	–
Dobri Do	4	54	39	15	–	–
Velja Međa	13	87	48	39	–	–
Prijevor	5	29	22	7	–	–
Trnčina	6	39	30	9	–	1

⁴⁷ Andrijašević piše da je u župi Gradac bilo 1.123 katolika, AP, SC, Dalmazia, vol. 7, f. 634v. Kojim je zbrajanjem došao do te brojke, nije poznato jer se na osnovi broja katolika po pojedinim selima došlo do brojke 830.

⁴⁸ Usp. AP, SC, Dalmazia, vol. 7, f. 635r–636r.

Planik	1	21	11 ⁴⁹	10	–	–
Vojevići	2				–	1
Rupni Do	6	44	27	17	–	–
Gaic	2	15	9	6	–	–
Cicrina	12	86	47	39	–	–
Zatmorje i Paraunići	4	28	19	9	–	–
Brestica ⁵⁰	1	6	2	4	–	–

Prema popisu iz 1733. godine u župi Trebinji živjelo je 780 katolika uključujući i ovu obitelj s Brestice. Od toga je bilo 512 odraslih, i 269 djece. Bile su 104 katoličke obitelji. U popisanim su mjestima živjele 3 muslimanske obitelji, dok pravoslavnih nema.

IV. 4. ŽUPA RAVNO

Izvještaj ne govori koliko u župi ima sela u kojima žive katolici, ali ih je u popisu bilo 13. U ovoj župi, kao i u Dubravama, za razliku od Graca i Trebinje, živi veći broj pravoslavnih i nešto manje muslimanskih obitelji.

U mjestima koje izvještaj spominje, katolici su najbrojniji, što pokazuje sljedeća tabela:⁵¹

<i>Mjesto</i>	<i>Broj katoličkih obitelji</i>	<i>Broj katolika u mjestu</i>			<i>Broj pravoslavnih obitelji</i>	<i>Broj muslimanskih obitelji</i>
		<i>Ukupno</i>	<i>Odrasli</i>	<i>Djeca</i>		
Ravno	28	246	140	98	2	1
Do	1	11	8	3	–	–
Čavaš	4	26	17	9	–	–
Dubljeni	5	33	21	12	18	6
Čvaljina	5	34	21	13	21	3
Češljari	5	35	27	14	–	–
Orahovo	16	116	80	36	–	–
Golubinac	10	99	66	33	–	–

⁴⁹ Ovaj se broj odnosi i na Vojeviće. Usp. AP, SC, Dalmazia, vol. 7, f. 635v.

⁵⁰ Na Brestici je vizitator našao jednu katoličku obitelj od 6 članova. Ne stavlja je u redoviti popis obitelji jer otac obitelji živi u konkubinatu. Njegovu prvu ženu Turci su odveli u ropstvo, a on je uzeo drugu s kojom se vjenčao pred kadijom. Usp. AP, SC, Dalmazia, vol. 7, f. 635v.

⁵¹ Usp. AP, SC, Dalmazia, vol. 7, f. 636r–638r.

Kijev Do	6	51	32	19	–	–
Belenići	13	75	59	16	–	–
Grebc	2	18	10	8	7	6
Slavogostići	1	7	4	3	4 ⁵²	–
Kaluderđevići	4	19	13	6	12	–

Prema ovom popisu u župi je Ravno 1733. godine živjelo 100 katoličkih obitelji. Katolika je bilo 768. Od toga odraslih 498 a djece 270. Prema izvještaju u popisanim mjestima župe Ravno živjele su 64 pravoslavne obitelji od kojih su 4, koju godinu prije, bile katoličke i 16 muslimanskih obitelji.

ZAKLJUČAK

Na osnovi iznesenih podataka Trebinjsko-mrkanska biskupija godine 1733. brojila je 3.573 katolika. Od toga je bilo odraslih, onih koji su prema zakonu Katoličke Crkve mogli pristupiti pričesti, 2.415 a djece za pričest i mlađih 1.158. Biskupija je brojila 386 katoličkih obitelji. Na tom su istom prostoru, u popisanim mjestima, živjele 148 pravoslavne obitelji i 232 muslimanskih obitelji, ne ubrajajući Stolac u kojem nisu popisane muslimanske i pravoslavne obitelji. Od 148 pravoslavnih obitelji 18 ih je, prema popisu, katoličkog podrijetla, a od 232 muslimanskih, katoličkog su podrijetla 142 obitelji.

U odnosu na župe, najviše je katolika živjelo u župi Dubrave, koja je bila i najprostranija, potom u župi Gradac, pa Trebinji, a najmanje u Ravnom. Prosjek jedne katoličke obitelji u to vrijeme iznosio je 9,25 članova.

Iz popisa je očito da je najveća koncentracija katolika u jugozapadnim dijelovima biskupije, tj. onima koji graniče s Dubrovačkom Republikom i s mletačkim teritorijem u Dalmaciji. U popisanim mjestima župe Gradac ne spominje se ni jedna muslimanska ni pravoslavna obitelj, dok se u župi Trebinja spominju samo tri muslimanske obitelji. Najveća koncentracija muslimanskog stanovništva bila je u župi Dubrave, što je i razumljivo jer se u njenom središtu nalazi grad Stolac,⁵³ sjedište jedne od turskih kapetanija, te manjim dijelom u župi Ravno. Pravoslavno je stanovništvo uglavnom naseljavalo sjeveroistočne dijelove biskupije, prema izvještaju konkretno dijelove župe Dubrave i Ravno.

---

⁵² “Famiglie scismatiche da pochi anni a dietro pervertiti... 4”, AP, SC, Dalmazia, vol. 7, f. 638r.

⁵³ Vizitator nije popisao muslimansko i pravoslavno stanovništvo Stoca. U to vrijeme kuge vjerojatno ga nije ni bilo puno u samom «gradu» jer Vizitator piše, govoreći o odnosu stolačkih muslimana prema župniku Ančiću, sljedeće: “è così lo lascavano venir in pace con proibirgli, che sotto pena di vita non avisasse in nessuna parte di Christianità della gran mortalità, che ivi era, per tema, che li Christiani non venissero à sorprender quella città priva dei difensori già estinti.”, AP, SC, Dalmazia, vol. 7, f. 633v. Kad nije bilo u njemu branitelja, tko je ostao?

Miljenko KREŠIĆ: I CATTOLICI DELLA DIOCESI DI TREBINJE SECONDO IL CENSIMENTO
DELL'ARCIVESCOVO DI SOFIA MARKO ANDRIJAŠEVIĆ DELL'ANNO 1733

Riassunto

In archivio della Congregazione «Propaganda Fide» si trova la relazione dell'arcivescovo di Sofia Marko Andrijašević sulla diocesi di Trebinje dell'anno 1733, quando lui fu l'amministratore apostolico della stessa. La relazione assume una particolare importanza perché per la prima volta, noto fino adesso, riporta il numero dei cattolici della diocesi nelle parrocchie e nei villaggi nei quali vivevano. E' altrettanto noto perché indica il numero delle famiglie ortodosse e musulmane nei luoghi dove vivevano i cattolici. Secondo questo censimento la diocesi di Trebinje allora aveva 386 famiglie cattoliche e 3.573 cattolici. Negli stessi luoghi vivevano 148 famiglie ortodosse e 232 musulmane.

Miljenko KREŠIĆ: THE POPULATION OF THE TREBINJE-MRKAN BISHOPRIC ACCORDING
TO THE CENSUS MADE BY ARCHBISHOP MARKO ANDRIJAŠEVIĆ IN 1733

Summary

In the archive of the congregation "Propaganda Fide" in Rome are to be found the reports of the Sophia archbishop Marko Andrijašević concerning the Trebinje bishopric in 1773 when he was its apostolic administrator. This report is important because for the first time, as far as the author knows, it gives the number of Catholics within the bishopric according to the parishes and the villages in which they lived. It is also important because it gives the number of Orthodox and Muslim families which lived in places inhabited by Catholics. According to this report the Trebinje bishopric at that time had 386 families and 3.573 Catholics. The same area was populated by 148 Orthodox and 232 Muslim families.

Key words: population, Trebinje-Mrkan bishopric, the archbishop Marko Andrijašević, 1733